

לפעמים תמונה אחת שווה אלף מפגינים

איך מקדמים מחאה על ערך מופשט ולא מוחשי כהחזרת שטחים או יוקר מחיה? עינכם הרואות: עם דימויים ויזואליים כמו שפחות, דגלים ומגילת העצמאות

פרופ' איריס וילנאי-יעבץ | 06:58

שפחות ודגלים בהרצליה, (צילום: זאב ינאי)

כשהתחילה הדהירה של רכבת החקיקה לעבר [המהפכה המשפטית](#) חיפשו המתנגדים לה הסברים שיפשטו את עמדתם. בהתחלה הם השתמשו במילים בניסיון לפרש את הרעיונות המופשטים - דמוקרטיה, דיקטטורה, זכויות הפרט. הם קיימו מפגשים עם מומחים והפיצו חומרים כתובים, אבל לא לחינם מקובל להניח שתמונה אחת שווה יותר מאלף מילים. לכן, עד מהרה הוסיפו מובילי מחאת הדמוקרטיה להסברים המילוליים שפע של דימויים ויזואליים-סימבוליים, שהפכו לכוח המניע שלה בארץ ובעולם.

לראשונה מזה שנים מתנהלת בישראל מחאה המונית המתמקדת בנושא מופשט לחלוטין. לא בהחזרת שטחים כמו בהסכם השלום עם מצרים, באוסלו או בהתנתקות, לא במוצרים או מחירים כמו המחאה החברתית ולא במדיניות קונקרטית כמו חיסוני קורונה. המחאה הנוכחית היא על פגיעה בערכי יסוד. מה עושים במקרים כאלה? מודלים ארגוניים מציעים שכדי להבין את ערכיה של חברה יש להביט באלמנטים הפיזיים החשופים לעין, כמו ראש קרחון המבצבץ מעל למים, ולהסיק מהם על בסיסו השקוע מתחת לפני הים.

גם במחאות קודמות נחשפנו למוטיבים ויזואליים-סימבוליים. למשל החולצות הכתומות במחאת ההתנתקות מגוש קטיף או האוהלים במחאה החברתית. אבל אלה ודומיהם שימשו בעיקר לתקשר כלפי חוץ את המחאה ולחזק את המוחים. הפעם, הסמלים מהווים חלק מהניסיון לפרש ולהבין את המצב. הם מיועדים לא רק כדי לתקשר את ערכי המחאה החוצה, אלא גם כדי לעזור למוחים עצמם לזהות ולפענח את מושגי היסוד המופשטים.

ניתן לזהות בקמפיין המחאה להגנת הדמוקרטיה שלושה מנגנוני שכנוע. הראשון הוא מנגנון ההפחדה, שבו מקובל להשתמש כשקיימת תחושת דחיפות וסכנה קיומית. השימוש במיצג השפחות מעביר צמרמורת גם בקרב צופים שאינם מכירים את הסיפור של מרגרט אטווד. טור הנשים הצועדות בראשים מורכנים, בגלימות אדומות ובכובעים לבנים מייצג נשיות, כוח, ניצול, פחד, אזהרה ותביעה לעצור. זוהי דוגמה טובה לסמל שעומק הערכים הנסתרים שהוא מייצג רב מהנגלה במבט ראשון. המכירים את "סיפורה של שפחה" יזהו חזון דיסטופי, מאיים מתמיד בישראל של 2023, על סכנות הדיקטטורה והפגיעה בזכויות הפרט כשאין בית משפט שמגן על נשים, להט"ב, מיעוטים וקבוצות נוספות. המיצג הזה מעודד לדון בערכי יסוד ולהבהיר לעצמנו את בסיס התפיסה הערכית שלנו.

דגל ישראל ומגילת העצמאות על חומות העיר העתיקה

המנגנון השני הוא ההזדהות הרגשית הסוחפת את המוחים בהתלהבות. במחאה הנוכחית ממלאים תפקיד זה דגלי ישראל. אף שלכאורה מובן מאליו שדגל המדינה שייך לכולם, הרי שעד לאחרונה רבים מהמוחים התנערו מהסמל הזה ומהדימוי הלאומני שדבק בו. ועכשיו, במהפך מרשים דגלי ישראל מעודדים ציבור גדול, מגוון, מודאג וזועם, להרים אגרופים (ודגלים) מול שירת "אין לי ארץ אחרת" ולצעוק "ד-מו-קר-טיה!".

פרופ' איריס וילנאי-יעבץ

המנגנון השלישי הוא ההפנמה הערכית המבוססת על הבנה ושכנוע פנימי. במחאה הנוכחית נקראה אל הדגל מגילת העצמאות - טקסט היסוד המכונן של ערכי מדינת ישראל. במקומות רבים נתלו העתקים שלה והתקיימו טקסים של חתימה עליהם כאשרור החוזה האישי עם ערכיה. העיצוב המוכר של המגילה וקטעי הטקסט מספקים מקום לעגון בו בתוך הכאוס כדי להזכיר לעצמנו שאכן "היו הדברים", וגם נמל בית לשאוף לחזור אליו ולהחזיר את המדינה אליו.

הבנה של הרטוריקה של הסמלים תאפשר לראות בדימויים הוויזואליים שאימצה המחאה - הדגלים, הגלימות, המגילה, האגרוף המונף, שרשרת הנשים באדום - הרבה יותר מסתם גימיק ולזהות את עומק הערכים ועוצמת האמונה בדרך. נכון שאין הפגנה בלי חולצה ודגל, אבל כאשר מדובר במחאה להגנה על ערכי יסוד מופשטים ומורכבים כמו דמוקרטיה, חשוב לשים לב גם לסמלים ולמנגנונים שהם מפעילים.

הכותבת: פרופ' איריס וילנאי-יעבץ מהמחלקה למינהל עסקים במרכז האקדמי רופין